

Intézményekbe vetett bizalom Magyarországon és az Európai Unió országaiban

Medgyesi Márton–Boda Zsolt

A bizalomról és azon belül különösképpen az intézmények iránti bizalomról szóló tanulmányok többsége tele van aggodalommal. Az elmúlt időszakban úgy tűnt, hogy a kormányok, az Európai Unió vagy az olyan intézmények, mint a jogrendszer, a bíróságok vagy a rendőrség iránti bizalom legjobb esetben stagnál, de inkább csökken – nem tűnt indokolatlannak a kijelentés, amely szerint a bizalmi válság korszakában élünk (vö. *Hosking, 2017*). A bizalom eróziója pedig legitimitási problémákat jelezhet; az intézményekkel való állampolgári együttműködés csökkenését mutathatja, ami pedig nemcsak a politikai radikalizálódást vetíti előre, de potenciálisan a jogkövető vagy adófizetői magatartás gyengülését is (vö. *Boda, 2013*). A 2007–2009-es gazdasági válság különösen negatívan hatott a bizalomra, és mivel az EU ennek a folyamatnak az egyértelmű vesztese volt, az európai projekt hívei az Unió jövője iránt aggódtak.

Tanulmányunkban az Eurobarometer (*EB, 2007–2016*) és a Quality of Life Survey (*EQLS, 2007–2016*) adatai alapján vizsgáljuk az intézményi bizalom alakulását Európában. Építünk a Eurofound számára készített elemzésünkre (*Eurofound, 2018*), de a jelen tanulmány középpontjában az intézményi bizalom magyarországi változásainak bemutatása és a nemzetközi környezetben való elhelyezése áll. Legfontosabb megállapításunk, hogy az elmúlt években az intézmények iránti bizalom a legtöbb országban növekedést mutatott, ami legalábbis óvatos reményekre ad okot: a bizalmi válság talán mégsem visszafordíthatatlan.

1. Az intézményi bizalomról

Az intézményi bizalom komplex, kontextusfüggő, dinamikus, ráadásul pozitív visszacsatolásokat létrehozni képes jelenség, ezért a kutatása csak látszólag könnyű. Mérték egyszerű, hiszen a megkérdezettek túlnyomó többségének nem okoz problémát válaszolni egy olyan kérdésre, hogy „Mennyire bízik Ön

a kormányban (a parlamentben, a bíróságokban stb.) egy ötös skálán, ahol 1: egyáltalán nem bízom, 5: teljes mértékben megbízom?” Kétségtől elvonva, hogy a bizalom nem bonyolult gondolati konstrukció, a fogalmat és az általa lefedett érzületet mindenki ismerni véli.

Az azonban, hogy pontosan mit is mérünk ezzel a kérdéssel, és hogy mit fejez ki ez az érzület, már kevésbé egyértelmű. A bizalmat a jövőre irányuló azon várakozásként szokás definiálni, amely szerint a bizalom tárgya (intézmény, szervezet vagy személy) az elvárt módon fog cselekedni. Am a várakozást szocializációs beidegződések, múltbeli tapasztalatok, morális értékelések, pillanatnyi érzelmek és racionális megfontolások befolyásolják. Sőt a bizalom egyrészt makroszintű jelenség: részben történelmi tapasztalatokon nyugvó kulturális mintázatokat fejez ki (vö. *Fukuyama*, 1997); részben – különösen az európai fejlődési modellben, amelyben a különböző jóléti, jóléti és életminőségi változók szorosan együtt járnak – az országok gazdagságával és a jövedelmi egyenlőtlenségek mértékével is összefügg (vö. *Medve-Bálint–Boda*, 2014). Másrészt természetesen hatással vannak rá egyéni szintű változók is: az optimista, az idősebb, a hívő és a jobb módú embereknek általában magasabb a bizalom szintje. Ugyancsak pozitívan befolyásolja a bizalmat, ha a politikai preferenciáknak megfelelő párt van hatalmon – bár érdekes módon a politika hatása a közép- és kelet-európai régióban erősebb, mint Nyugat-Európában (*Boda–Medve-Bálint*, 2013). Ami azonban igazán érdekessé, sőt fontossá teszi az intézményi bizalom kutatását, az két mozzanat. Az egyik az, hogy függ az intézmények működéséről alkotott állampolgári értékelésektől, s ez tehát legitimációs indikátornak is tekinthető; a másik pedig, hogy együtt jár bizonyos magatartási mintázatokkal, tehát gyakorlati jelentősége van.

Az intézmények működése két szinten is fontos a bizalom szempontjából. Egyrészt az institutionális működés minősége általában – hiszen egy-egy intézmény iránt nem légüres térben alakítjuk ki a bizalmunkat. Tehát például akik úgy vélik, hogy általában jó irányba megy az ország, azok a konkrét intézményekben is jobban megbíznak – figyelemre méltó, hogy ez a pozitív hatás akár még akkor is fennáll, ha a válaszadó egyéni helyzete romló (*Medve-Bálint–Boda*, 2014). Meglehető, az egyéni helyzet jelentősége kontextusfüggő: míg 2011 adatok alapján azt találtuk, hogy a bizalmat szignifikánsan befolyásolta a jövedelmi helyzet, az Eurofound 2013-as és 2016-os európai életminőség-felméréseinek (*European Quality of Life Surveys, EQLS*) adatai (*EQLS*, 2007–2016) azt mutatják, hogy a közszolgáltatások minőségével való általános elégedettség volt az egyik legerősebb egyéni szintű változó, amely előre jelezte a politikai intézményekbe vetett bizalmat. Az azonban, hogy ebbe az irányba mutató összefüggés makroszinten is fennáll: a „jó kormány-

zás” indikátorok, így a demokrácia és a jogállam minősége vagy a kormányzás hatékonyságának percepciója is erősen összefügg a bizalom szintjével (Győrffy, 2017).

A bizalmat természetesen befolyásolja a konkrét intézmény teljesítményének a megítélése is: ez az egyik oka annak, hogy az intézményi bizalom volatilisabb, vagyis gyakrabban és jobban változik, mint a személyek iránti bizalom. Nyilvánvalóan fontos az eredményesség, a hatékonyság, a profeszszionalizmus érzékelése – nem tudunk bízni olyan intézményben, amelyről az a képzetünk, hogy nem látja el megfelelően a feladatát. Ennek fényében érthető, hogy a 2007–2009-es gazdasági válság erodálta a bizalmat a nemzeti kormányokban éppúgy, mint az Európai Unióban (ez utóbbiban egyébként kevésbé). Számos kutatás jelzi azonban, hogy az eredményességi percepciók mellett hasonló vagy akár nagyobb jelentőségűek a normatív, morális elvárások is. Például a magyar adóhatóság 2014-es korrupciós botrányáról készített elemzés azt mutatja, hogy a korrupció észleletének növekedése jelentősen csökkentette a NAV-ba vetett bizalmat – miközben sem más állami intézmények, sem pedig a NAV működési hatékonyságának a megítélése nem változott (Bartha–Boda, 2016).

Az intézményi bizalomnak mint legitimációs indikátornak gyakorlati jelentőséget is tulajdonítanak. Az intézmények legfontosabb funkciója a társadalmi interakciók stabilizálása, a bizonytalanság csökkentése, a kiszámíthatóság növelése. A bizalom ezzel közvetlen összefüggésben van, hiszen azt mint a jövőre irányuló várakozást definiáltuk. A bizalom hiánya destabilizálja a társadalmi interakciókat, és önbeteljesítő jóslatként működhet. Például ma Magyarországon a bizalmi válság jelének tekinthetjük, hogy az emberek növekvő mértékben viszik külföldre megtakarításaikat (Barát, 2015, Én Pénzem, 2016), vagy azt, hogy a vállalatok aktuális növekedése elmarad még a potenciálistól is, mert a tulajdonosok haboznak újra befektetni a megtermelt hasznot (Reszegi–Juhász, 2017). A beruházások csökkenése pedig előidézhetheti vagy súlyosbíthatja azokat a problémákat, amelyektől tartva e döntések megszülettek.

Az intézményi bizalom fontos szerepet játszhat a kockázatos vagy rövid távon költséges, ám hosszabb távon esetleg megtérülő döntések támogatásában is. Győrffy Dóra például amellől érvel, hogy Európában a magas bizalomszintű országok voltak képesek hatékony pénzügyi stabilizációt végrehajtani (Győrffy, 2017). Tegyük persze hozzá: a hazai tapasztalatok, a nem kellemően megalapozott közpolitikák, az emberektől újra és újra áldozatokat kérő kormányzati döntések akár joggal indukálhatnak bizalmatlanságot, racionálisan is igazolhatóvá téve azt. Mindenesetre az Eurobarometer (EB, 2007–

2016) adatai alapján Európában az EU-ba vetett bizalom pozitív összefüggést mutat az uniós reformok támogatottságával.

Végül, de korántsem utolsósorban, a bizalom mint legitimációs indikátor előre jelzi a döntések végrehajtásának támogatottságát és általában az intézményekkel való együttműködésre való hajlandóságot is. Alapvető művében Tom R. Tyler úgy érvelt, hogy a jogkövető magatartás elsősorban nem a büntetéstől való félelem, hanem a törvényekbe és az intézményekbe vetett bizalom függvénye (Tyler, 1990).¹ A NAV korrupciós botrányát elemezve, Bartha–Boda (2016) is azt találta, hogy – a nemzetközi kutatási eredményeknek megfelelően – az adóhatóságba vetett bizalom Magyarországon is pozitívan hat az önkéntes adófizetési hajlandóságra. Eredményeink szerint az összefüggés bizalom és adófizetési hajlandóság között makroszinten is fennáll.

Összefoglalva: a bizalom komplex jelenség, ezért tanácsos dinamikájában és kontextusaiban árnyaltan értelmezni. De kétségkívül alkalmasnak tűnik az intézményi legitimitás indikatori szerepére, és mivel konkrét közpolitikai implikációi is lehetnek, érdemes figyelmet fordítani rá. Az alábbiakban néhány eredményünket foglaljuk össze a bizalom alakulásáról; gyökereiről és következményéről.

2. Az intézményi bizalom változása Európában és Magyarországon

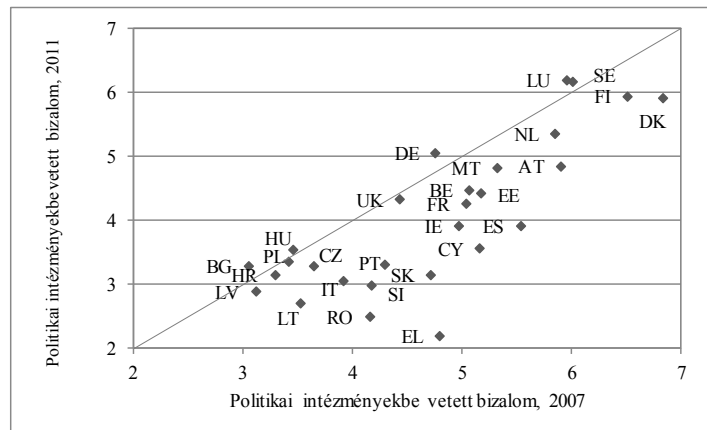
Az intézményi bizalom változásait az Eurofound által lebonyolított European Quality of Life Survey (EQLS) adatai (EQLS, 2007–2016) alapján mutatjuk be. Az EQLS 2., 3. és 4. hullámában egyaránt szerepelt öt intézményi bizalommal kapcsolatos kérdés, nevezetesen a nemzeti parlamentbe vetett bizalom, a nemzeti kormányba vetett bizalom, a jogrendszerbe vetett bizalom, a rendőrség iránti bizalom és a hírekben (médiában) való bizalom.

A kutatásban az intézményi bizalmat 10 pontos skálán mérték (1: nem bízom benne, 10: teljesen megbízom). A következő elemzésben két kompozit változót vizsgálunk, a politikai intézményekbe vetett bizalmat (amely a kormányba és a parlamentbe vetett bizalom átlaga; lásd 1. és 2. ábra) és a jogi, illetve rendvédelmi intézményekbe vetett bizalmat (amely a jogrendszerbe és a rendőrségbe vetett bizalom átlaga; lásd 3. és 4. ábra).

---

¹ Tyler másik fontos tézise, hogy a bizalom erőteljesen függ a normatív megfontolásoktól, még hozzá különösen az intézményi működéssel kapcsolatos eljárási méltányosság percepciójától.

1. ábra. Politikai intézményekbe vetett bizalom alakulása az EU-országokban, 2007–2011 (10 pontos skálán mérték)*

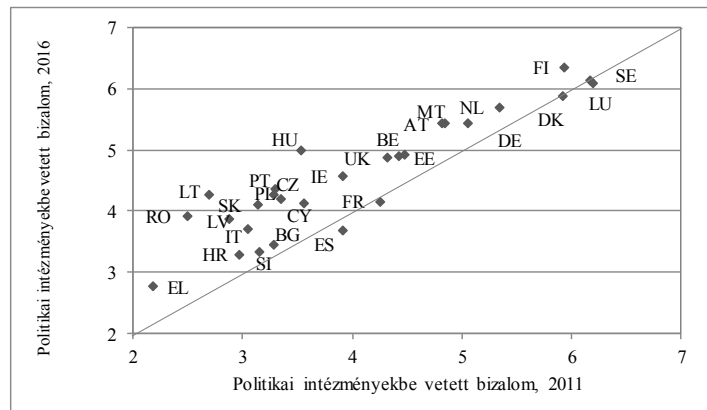

*1: nem bízom benne, 10: teljesen megbízom.

Rövidítések: AT: Ausztria, BE: Belgium, BG: Bulgária, CY: Ciprus, CZ: Cseh Köztársaság, DE: Németország, DK: Dánia, EE: Észtország, EL: Görögország, ES: Spanyolország, FI: Finnország, FR: Franciaország, HR: Horvátország, HU: Magyarország, IE: Írország, IT: Olaszország, LT: Litvánia, LU: Luxemburg, LV: Lettország, MT: Málta, NL: Hollandia, PL: Lengyelország, PT: Portugália, RO: Románia, SE: Svédország, SI: Szlovénia, SK: Szlovákia.

Forrás: saját számítás az EQLS 2007, 2011 és 2016-os hullámai alapján (EQLS, 2007–2016).

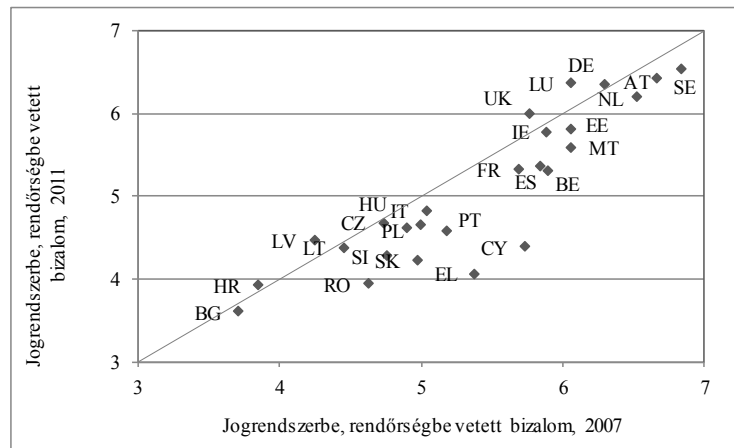
2. ábra. Politikai intézményekbe vetett bizalom alakulása az EU-országokban, 2011–2016 (10 pontos skálán mérték)*

*1: nem bízom benne, 10: teljesen megbízom. Rövidítéseket lásd az 1. ábra alatt.

Forrás: saját számítás az EQLS 2007, 2011 és 2016-os hullámai alapján (EQLS, 2007–2016).

3. ábra. Jogrendszerbe/rendőrségbe vetett bizalom alakulása az EU-országokban, 2007–2011 (10 pontos skálán mérték)*

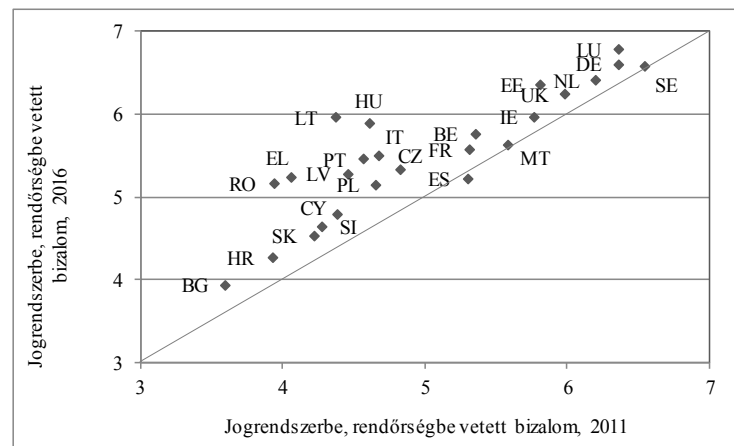

*1: nem bízom benne, 10: teljesen megbízom.

Rövidítéseket lásd az 1. ábra alatt.

Forrás: saját számítás az EQLS 2007, 2011 és 2016-os hullámai alapján (EQLS, 2007–2016).

4. ábra. Jogrendszerbe/rendőrségbe vetett bizalom alakulása az EU-országokban, 2011–2016 (10 pontos skálán mérték)*

*1: nem bízom benne, 10: teljesen megbízom.

Rövidítéseket lásd az 1. ábra alatt.

Forrás: saját számítás az EQLS 2007, 2011 és 2016-os hullámai alapján (EQLS, 2007–2016).

A nemzeti politikai intézmények (parlament és kormány) iránti bizalom 2007 és 2011 között, a gazdasági válság időszakában jelentősen csökkent az Európai Unió legtöbb tagországában. Bár a legjelentősebb mértékű visszaesést elszenvedő országok (Görögország, Románia, Szlovákia, Ciprus és Spanyolország) alacsony vagy közepes szintű politikai bizalommal jellemezhető országok közül kerültek ki, a bizalom csökkenése 2007 és 2011 között a magasabb kezdeti bizalmi szinttel jellemezhető országokat is érintette. Még az olyan országok is, amelyekben magas volt a politikai intézményekbe vetett bizalom, mint Dánia vagy Finnország, ebben az időszakban a bizalomszint csökkenését regisztrálták. A bizalom csökkenő trendje alól csak néhány ország jelentett kivételt: Svédország, Luxemburg, Németország, Egyesült Királyság, Magyarország, Lengyelország és Bulgária esetében a válság idején a politikai intézményekben való bizalom nem, vagy minimálisan csökkent.

A politikai intézményekbe vetett bizalom csökkenése a recesszió éveiben azonban nem volt tartós a tagországok többségében, 2011 és 2016 közötti időszakban a kormányba és a parlamentbe vetett bizalom elmozdult a mélypontról, és növekedni kezdett. Sok országban ugyanakkor a növekedés mérsékeltebbnek bizonyult az előző időszak csökkenéséhez képest, így a politikai intézményekbe vetett bizalom szintje 2016-ban a 2007-es szint alatt maradt. Ide tartozik a gazdasági válság által erősen sújtott Görögország, Spanyolország, Írország, de Szlovénia, Szlovákia és Dánia is. Magyarországon szintén nőtt a politikai intézményekbe vetett bizalom ebben az időszakban, jelentősen meghaladja a gazdasági válság előtti állapotot, és az EU-tagországok körében a 9. legmagasabb a politikai intézményekbe vetett bizalom szintje.

Amint azt a 3. és 4. ábra mutatja, az uniós országokban a jogrendszerbe és a rendőrségbe vetett bizalom mértéke valamivel magasabb, mint a politikai intézményekbe vetett bizalom, és a gazdasági válság időszakában, illetve az utána következő években a változások mérsékeltebbek voltak. A válság idején a politikai bizalomhoz képest kisebbnek bizonyult a jogrendszerbe és a rendőrségbe vetett bizalom csökkenése, de a második időszakban (2011 és 2016 között) a bizalom növekedése is mérsékeltebb volt. A 2007–2011-es időszakban a bizalom legnagyobb mértékű visszaesését Görögország és Ciprus szenvedte el, a válság utáni években a legnagyobb mértékű emelkedést Litvániában és Magyarországon mérték. Magyarország az európai ország-rangsor közepmezőnyében (12. hely) foglal helyet.

3. Az intézményi bizalom változása társadalmi csoportokban

A szakirodalom szerint az az intézmények eredményessége és az ezzel kapcsolatos állampolgári percepciók nagymértékben meghatározzák az intézményekbe vetett bizalmat, továbbá az is jelentős, hogy az intézmények mennyire felelnek meg a működésükkel kapcsolatos normatív elvárásoknak, például a méltányos, „fair” működésre vonatkozó követelményeknek (lásd például *van der Meer, 2017, Murtin és szerzőtársai, 2018*). A jelen vizsgálatban az intézményi eredményesség dimenzióját a közszolgáltatások minőségére vonatkozó megítélésekkel mérjük, korábbi elemzések szerint ezek befolyásolják az intézményekbe vetett bizalmat (*Eurofound, 2013*).

A méltányossági dimenziót egyéenként nem tudjuk vizsgálni, ezzel kapcsolatos kérdések nem szerepelnek az EQLS-kérdőívekben. Ugyanakkor országonként vizsgálható a korrupció változásának és az intézményi bizalom változásának az összefüggése. Ezekon kívül természetesen az alapvető társadalmi-gazdasági változók (nem, életkor, az oktatás, a foglalkoztatási státus és a jövedelem) alapján is vizsgáljuk az intézményi bizalom változását. A korábbi kutatásokban általában azt tapasztalták, hogy az intézményi bizalom szintje státusfüggő: a magasabb iskolai végzettséggel, magasabb jövedelemmel rendelkezők jobban bíznak az intézményekben. Ugyanakkor a bizalom változását vizsgálva az is feltételezhető, hogy bizalom csökkenése nemcsak az alacsony státusúakat jellemzi, hanem azokat is, akik fenyegetve érzik társadalmi helyzetüket. Például a gazdasági válság során a középosztály tagjainak munkaerőpiaci és jövedelmi helyzetének bizonytalanabbá válása az intézményi bizalomra is hatással lehet. A társadalmi kohézió fogalmának (*Acket és szerzőtársai, 2011*) felhasználásával azt is feltételezzük, hogy az egyre növekvő társadalmi feszültséget érzékelők körében nagyobb arányban csökkent az intézményi bizalom.

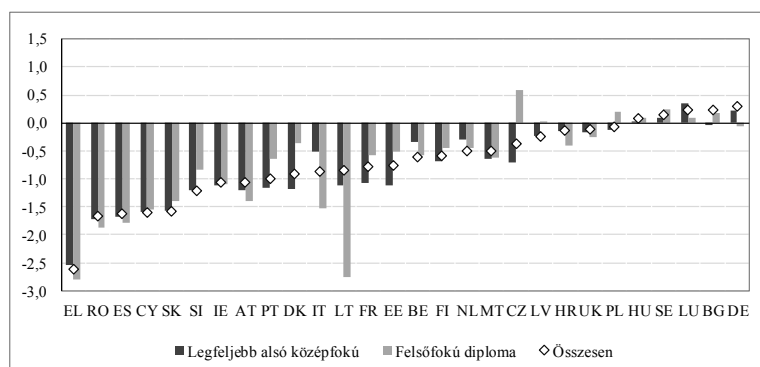
3.1. Intézményi bizalom változásainak meghatározói nemzetközi összehasonlításban

A gazdasági válság időszakában a legtöbb országban csökkent az intézményi bizalom. Az intézményi bizalom különböző tényezőinek 2007 és 2011 közötti szerepét összehasonlítva, leginkább a társadalmi státus szerinti változások láthatók. A 5. ábra a politikai intézményekbe vetett bizalom változásának az iskolai végzettség szerinti eltéréseit mutatja. Az ábra jobb szélén látható hat országban, Csehországban, Dániában, Észtországban, Portugáliában, Franciaországban és Szlovéniában az alacsony iskolázottságúak körében csökkent nagyobb mértékben a bizalom szintje. Ugyanakkor Litvániában és Olaszor-

szágban a politikai bizalom visszaesése nagyobb mértékű volt a diplomások körében.

5. ábra. A politikai intézményekbe vetett bizalom változása között iskolai végzettség szerint, 2007 – 2011 között

Rövidítéseket lásd az 1. ábra alatt.

Forrás: saját számítás az EQLS alapján (EQLS, 2007–2016).

A gazdasági válság utáni időszakban (2011 és 2016 között) a közszolgáltatások minőségével kapcsolatos vélemények azok, amelyek szerint leggyakrabban különbözik az intézményi bizalom változása. Ennek a vizsgálatához a válaszadóknak három kategóriáját hoztuk létre az EQLS-kérdőív alapján. Ebben a válaszadók az egészségügyi ellátás, az oktatás, a tömegközlekedés, a gyermekgondozás és az állami nyugdíjszolgáltatások minőségét értékelik (válaszok kódolása 10-es skálán). A válaszadókat ezeknek a közszolgáltatásoknak az átlagos megítélése alapján három csoportba soroltuk: az alacsony szolgáltatásminőséget érzékelő személyek egy adott országban azok, akik a 2. hullám 33. percentilisének alacsonyabb értéket értek el, míg a magas színvonalú szolgáltatást érzékelők azok, akik magasabb pontszámot értek el, mint a 66. percentilis a 2. hullámban.

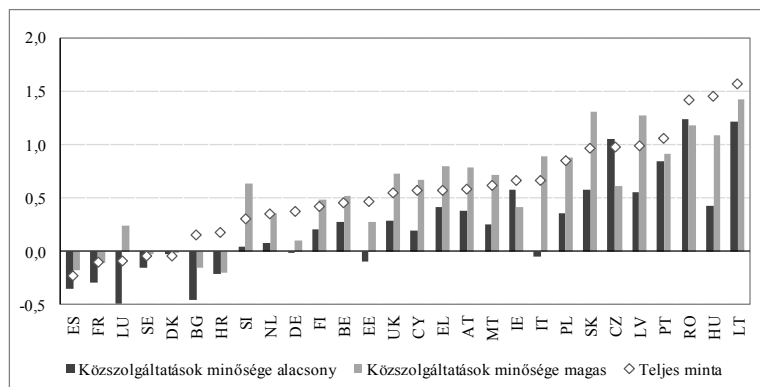
A 6. ábrán látható eredmények azt mutatják, hogy az intézményi bizalom változásai jelentősen különböznek azok között, akik alacsonynak, illetve akik magasnak értékelték a szolgáltatások minőségét. A közszolgáltatások minőségét magasnak értékeltők körében 18 tagországban nagyobb mértékben nőtt (vagy kisebb mértékben csökkent) a politikai intézményekbe vetett bizalom. A legnagyobb eltéréseket Olaszországban, Luxemburgban és Szlovákiában mértük. Összesen két ország (Csehország és Írország), ahol a közszolgáltatások minőségét alacsonynak tartók körében nőtt jobban a politikai intézmé-

nyekbe vetett bizalom. Mivel itt kétváltozós összefüggéseket tágyalunk, ezért minden bizonnyal itt más a bizalmat meghatározó tényező hatása áll az eredmény mögött.

A társadalmi feszültségek percepcióján alapuló csoportosítás olyan kérdések alapján történik, amelyek megkérdezik a válaszadókat, hogy mennyire éreznek feszültségeket („nincs feszültség”, „feszültség”, „fokozott feszültség”) szegények és gazdagok, munkavállalók és munkáltatók, férfiak és nők, idősek és fiatalok, különböző faji és etnikai csoportok, valamint különböző vallási csoportok tagjai között. A válaszadókat az átlagos érzékelt feszültség alapján soroltuk csoportokba. Azok, akik alacsony társadalmi feszültséget észlelnek, azok, akik alacsonyabb pontszámmal rendelkeznek a 2. hullám 33. percentilisénel, míg a magas társadalmi feszültséget érzékelők azok, akik magasabb pontszámot értek el, mint a 66. percentilis a 2. hullámban.

Az eredmények azt mutatják (7. ábra), hogy 14 országban az alacsony társadalmi feszültséget érzékelők között nő jobban (vagy csökken kevésbé) a politikai intézményekbe vetett bizalom. A legnagyobb eltéréseket Olaszországban, Dániában és az Egyesült Királyságban tapasztaltuk. Svédországban, Csehországban és Portugáliában ugyanakkor azok körében nőtt jobban az intézményi bizalom, akik több társadalmi feszültséget tapasztaltak.

6. ábra. A politikai intézményekbe vetett bizalom változása a közszolgáltatások észlelt minősége szerint, 2011–2016 között

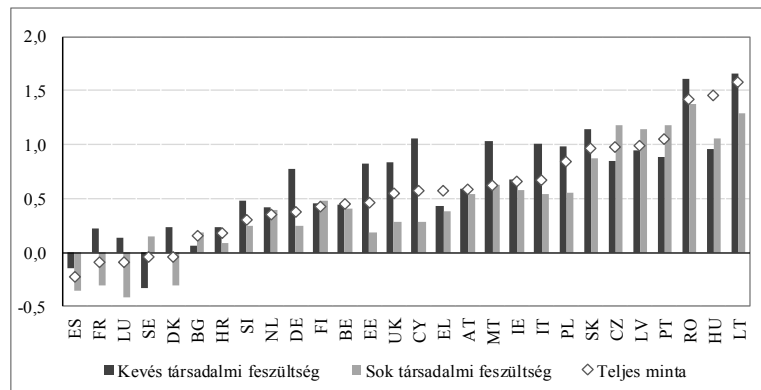

Rövidítéseket lásd az 1. ábra alatt.

Megjegyzés: a közszolgáltatások észlelt minőségének mérésével kapcsolatban lásd az előző oldal utolsó előtti bekezdését.

Forrás: saját számítás az EQLS 2. és 3. hulláma alapján (EQLS, 2007–2016).

7. ábra. A politikai intézményekbe vetett bizalom változása 2011–2016 között a társadalmi feszültség észlelt szintje szerint

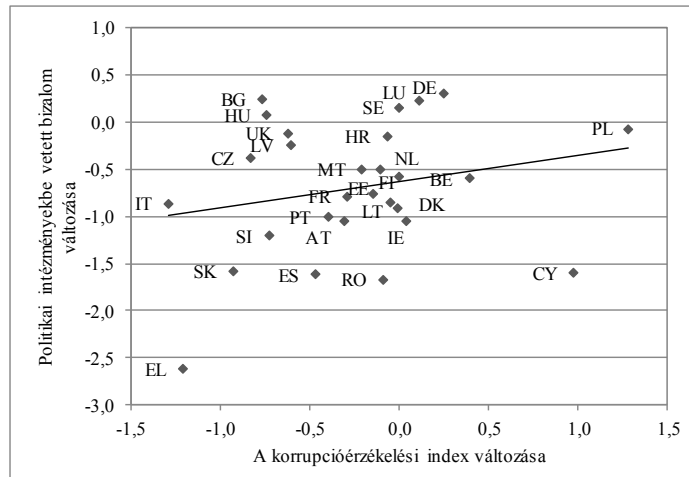
Rövidítéseket lásd az 1. ábra alatt.

Megjegyzés: az észlelt feszültség mérésével kapcsolatban lásd az előző oldal utolsó előtti bekezdését.

Forrás: saját számítás az EQLS 2. és 3. hulláma alapján (EQLS, 2007–2016).

A kormányzat eredményességével kapcsolatos véleményeket egyéni szinten mérte az EQLS kérdőíve, ugyanakkor a kormányzati integritás szerepét egyéneknél nem tudjuk a kutatás alapján vizsgálni, ezért az összefüggés illusztrálására makroszintű adatokat használunk. A 8. és 9. ábra a kormányzati integritás változása és az intézményi bizalom változása közötti összefüggést mutatja. A kormányzati integritás mérésére a Transparency International korrupcióérzékelési indexét (*Corruption Perception Index, CPI*) használjuk, amelynek értéke a kormányzati integritás mértékével növekszik, illetve a korrupció mértékével csökken. Az ábra tanúsága szerint az országok szintjén van összefüggés kormányzat integritás és intézményi bizalom között. Látható, hogy mind a gazdasági válság éveiben, mind az azt követő időszakban nagyobb mértékben nőtt a politikai intézményekbe vetett bizalom mértéke azokban az országokban, ahol a kormányzati integritás mértéke is nőtt, illetve a korrupció csökkent.

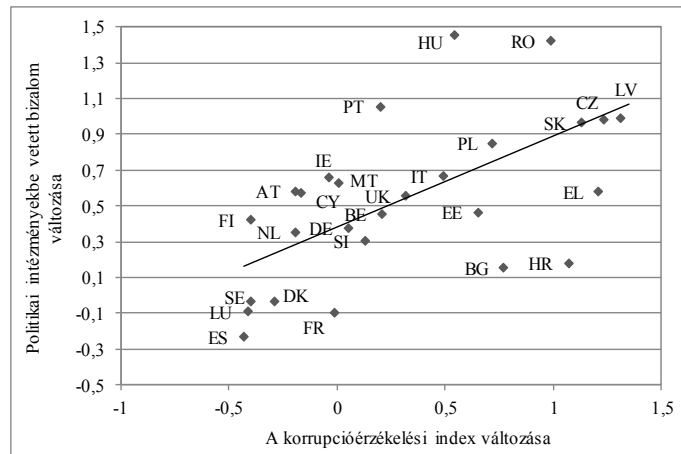
8. ábra. A korrupció és politikai intézményekbe vetett bizalom változásának összefüggése, 2007–2011

Rövidítéseket lásd az 1. ábra alatt.

Megjegyzés: a korrupcióérzékelési index magasabb értéke alacsonyabb észlelt korrupciót jelent
 Forrás: EQLS (2007–2016), TI (2007–2016).

9. ábra. A korrupció és politikai intézményekbe vetett bizalom változásának összefüggése, 2011–2016

Rövidítéseket lásd az 1. ábra alatt.

Megjegyzés: a korrupcióérzékelési index magasabb értéke alacsonyabb észlelt korrupciót jelent
 Forrás: EQLS (2007–2016), TI (2007–2016).

3.2. Intézményi bizalom változásainak meghatározói Magyarországon

Magyarország esetében a *Függelék F1. táblázatában* foglaltuk össze az intézményi bizalom változása mögötti tényezőket. Ahogy korábban is megállapítottuk, Magyarországon a gazdasági válság éveiben az intézményi bizalom összességében alig változott, sem a politikai intézményekbe, sem a jogrendszerbe/rendőrségbe vetett bizalom országos átlaga nem módosult jelentősen. Társadalmi csoportok szerint ugyanakkor tapasztalhatók kisebb eltérések a bizalom változásának mértékében. A politikai intézményekbe vetett bizalom esetén például a társadalom legmagasabb jövedelmű negyedében a bizalom 13 százalékkal növekedett, míg a legszegényebb negyed körében 3 százalékos csökkenést regisztráltunk.

A 2011 és 2016 közötti időszakban Magyarországon az intézményekbe vetett bizalom jelentősen nőtt. A politikai intézményekbe vetett bizalom növekedésének mértéke életkor és társadalmi státus szerint is eltérőnek bizonyult. Az átlagosnál nagyobb mértékű volt a bizalom növekedése a középkorúak (35–64 évesek) körében, és az átlagosnál alacsonyabb az idősök körében. A társadalmi státus szerint tapasztalható eltérések azt mutatják, hogy az alacsonyabb státusúak körében nőtt nagyobb mértékben a politikai intézményekbe vetett bizalom, a magas státusúak körében kisebb volt az emelkedés. Például az átlagosnál nagyobb mértékű bizalmonnövekedést tapasztaltunk a munkanélküliek/inaktívak körében és a jövedelem szerinti legszegényebb negyedben, míg az átlagosnál alacsonyabb volt a bizalom emelkedése a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők és a magas jövedelműek körében.

A jogrendszerbe, illetve rendőrségbe vetett bizalom esetében is hasonló az eltérések iránya, bár azok mértéke kisebb. Az átlagosnál nagyobb mértékű a bizalom növekedése a középkorosztály és az alacsony jövedelmű negyedben, míg az idősök, a felsőfokú végzettségűek és a magas jövedelműek körében az átlagosnál kisebb mértékben nőtt a bizalom. A közszolgáltatások minősége, illetve az érzékelt társadalmi feszültségek mértéke szerint a közepes kategóriában volt a legnagyobb a bizalom növekedése mindkét bizalomváltozó esetében.

Magyarország esetében a korábbi eredmények fényében (lásd például *Keller, 2014*) hangsúlyosan vizsgáljuk az intézményi bizalom változását politikai preferenciák szerint is. Az ország nagymértékű politikai polarizáltsága ugyanis a korábbi eredmények szerint oda vezetett, hogy az intézmények, különösen a politikai intézmények megítélése nagymértékben függ attól, hogy milyen a válaszadók pártpreferenciája, valamint hogy milyen kormány vezeti az országot. A válaszadók jobban megbíznak a politikai in-

tézményekben, ha az országot olyan kormányzat irányítja, amely a válaszadó politikai preferenciáinak megfelel.

A politikai polarizáltság szerepét az EQLS adatai alapján nem tudtuk vizsgálni, ezért itt az Eurobarometer (EB, 2007–2016) adatait használjuk. Az Eurobarometerben az intézményi bizalomra vonatkozó kérdések mellett szerepel a politikai preferenciákra vonatkozó leggyakrabban használt surveykérdés is, ami arra kéri a válaszadókat, hogy a bal–jobb skálán helyezték el magukat. Ez alapján képeztük a politikai preferenciákkal kapcsolatos változót, amelyben baloldalinak tekintettük a skálán 1-től 5-ig terjedő értékeket megjelölőket, jobboldalinak pedig a 6-tól 10-ig terjedő kategóriákat megjelölőket, és külön kategóriának tekintjük azokat, akik a kérdésre nem tudnak válaszolni (a nem válaszolás aránya relatíve jelentős ennél a kérdésnél). Az Eurobarometer-kutatásban az EQLS-től eltérően nem 10-es skálán mérik az intézményi bizalmat, hanem kétértékű változóval, ahol a válaszadóknak azt kell megjelölni, hogy inkább megbíznak, vagy inkább nem bíznak meg az adott intézményben.²

A 10. ábra mutatja az Eurobarometer adatainak felhasználásával, hogy hogyan változott a kormányzatba vetett bizalom a válaszadóknak a bal–jobb skálán elfoglalt helye szerint. Látható, hogy Magyarországon a kormányzatba vetett bizalom erőteljes növekedése 2010 után annak köszönhető, hogy a jobboldali politikai beállítottságú válaszadók körében a 2010-es választásokat követően jelentősen 10 százalékról, 60 százaléka nőtt azok aránya, akik inkább megbíznak a kormányzatban. Ez azért okozhatott ilyen lényeges növekedést az országos átlagban, mert a 2010 előtti években a kormányzatba vetett bizalom szintje meglehetősen alacsony volt, nemcsak a jobboldali politikai preferenciákkal rendelkezők között, hanem a baloldaliak között is.

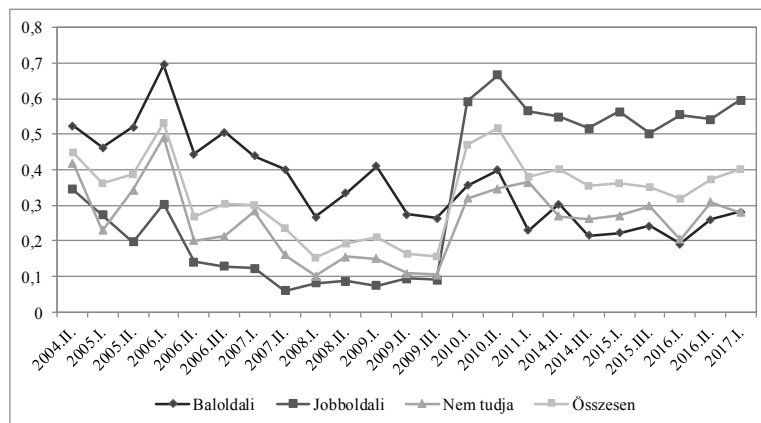
A 11. ábra ugyancsak a bal–jobb skálán elfoglalt pozíció szerint mutatja a rendőrségbe inkább megbízók arányát. Valamelyest itt is jellemző a bizalomnak a politikai beállítottság szerinti eltérése, de az eltérés láthatóan kisebb mértékű, mint a kormányzattal kapcsolatos bizalom esetében. Bár volt időszak, amikor 20 százalékpontos eltérés volt a bal-, illetve jobboldaliak között a rendőrségben inkább megbízók arányában, ez a különbség a 2010-es évek közepére 10 pontra csökkent. A kormányban megbízók arányában ugyanak-

---

² Az Eurobarometer és az EQLS intézményi bizalmi változóinak és más módszertani részleteinek mérési skáláinak eltérései ellenére az intézményi bizalom változásainak irányával kapcsolatos felmérési eredmények hasonlóak, különösen a válság idején. A nemzeti kormányban betöltött bizalom esetében a felmérések a legtöbb országban 2007 és 2011 között csökkenő bizalmat mutatnak. A 2011 és 2016 közötti időszakban az egyre növekvő és csökkenő bizalmi államok száma nagyjából egyenlő az Eurobarométeren, míg az EQLS azt sugallja, hogy az intézmények bizalma az országok többségében növekedett.

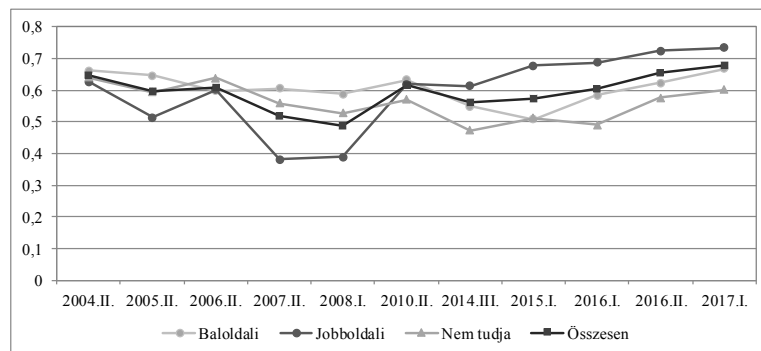
kor a legfrissebb vizsgálatban is 30 százalékpontos az eltérés, de korábban ennél jelentősebb különbséget is lehetett mérni.

10. ábra. A kormányban inkább megbízók arányának változása politikai preferencia szerint

Forrás: saját számítás az Eurobarometer adatai alapján (EB, 2007–2016).

11. ábra. A rendőrségben inkább megbízók arányának változása politikai preferencia szerint

Forrás: saját számítás az Eurobarometer adatai alapján (EB, 2007–2016).

4. Összegzés

A gazdasági válság éveiben ez EU számos tagországában jelentősen csökkent az intézményi bizalom, elsősorban a politikai intézményekkel kapcsolatosan. Ezt a tendenciát látva sokan a demokratikus intézmények csökkenő legitimitációjáról, bizalmi válságról beszéltek. A bizalom csökkenése ugyanakkor nem tartott sokáig, a válságból való kilábalás időszakában az intézményi bizalom is növekedett, még a gazdasági visszaesés által jobban sújtott országokban is (például Görögország). Mindezek mellett az intézményi bizalom szintje az EU-országok többségében 2016-ban is a gazdasági válságot megelőző évek értékei alatt maradt. A bizalom növekedése a válság utáni időszakban összefügg az intézmények eredményességével, a kormányzati integritás mértékével és a társadalmi kohézióval. A bizalom növekedése magasabb volt ott, ahol a közszolgáltatásokat jó minőségűnek tartják, és ahol kisebb mértékű feszültséget éreznek a társadalmi csoportok között. Nagyobb mértékben növekedett a bizalom azokban az országokban, hol a gazdasági növekedés kedvezőbben alakult, valamint azokban, ahol a korrupció mértéke is alacsonyabb volt.

Magyarországon 2007 és 2011 között nem csökkent a politikai intézményekbe vetett bizalom, de ez leginkább annak köszönhető, hogy itt a gazdasági visszaesés már korábban, 2006-ban elkezdődött, és ez a kormányzat iránti bizalom jelentős csökkenéséhez vezetett már a 2008-as válság kirobbanása előtt is. A 2010-es választásokon hatalomra kerülő kormányzat iránt a jobboldali beállítottságú állampolgárok körében megnyilvánuló bizalom összességében az intézményi bizalom növekedését eredményezte. Az EQLS adatai szerint Magyarországon 2011 és 2016 között is nőtt a politikai intézményekbe vetett bizalom. Társadalmi csoportok szerint az alacsonyabb státusú (alacsony jövedelmű, munkanélküli/inaktív) csoportok körében nőtt nagyobb mértékben a bizalom, míg a magasabb státusú csoportok (felsőfokú végzettségűek, magas jövedelműek) körében az átlagnál kisebb volt a bizalom növekedése.

IRODALOM

- Acket, S.–Borsenberger, M.–Dickes, P.–Sarracino, F. (2011). Measuring and validating social cohesion: a bottom-up approach. International Conference on Social Cohesion and Development, OECD, Development Center, Párizs, 20–21. o.
- Barát Mihály (2015): Egyre több pénzt tartanak külföldön a magyarok. Világgazdaság, december 4. <http://www.vg.hu/penzuzug/megtakaritas/egyre-tobb-penz-tartanak-kulfoldon-a-magyarok-461996>.
- Bartha Attila–Boda Zsolt (2016): Adómorál, bizalom és kényszerek – adózási motivációk Magyarországon korrupciós botrányok idején. Közgazdasági Szemle, 53. évf. 10. sz. 1021–1045. o.
- Boda Zsolt (2013): Legitimitás, bizalom, együttműködés: kollektív cselekvés a politikában. Argumentum, Budapest.
- Boda Zsolt–Medve-Bálint Gergő (2013): The politicized nature of institutional trust in East Central Europe. Konferencia-előadás, a Magyar Politikatudományi Társaság XIX. Vándorgyűlése, Kolozsvár, 2013. május 30.–június 1.
- Én Pénzem (2016): Ezermilliárdokat tart a magyar lakosság külföldön. Enpenzem.hu, március 29. <http://www.azepenzem.hu/cikkek/ezermilliardokat-tart-a-magyar-lakossag-kulfoldon/3130>.
- EB (2007–2016): Eurobarometer. European Commission, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm>.
- Eurofound (2013): Political trust and civic engagement during the crisis. Foundation Findings Political trust and civic engagement during the crisis. EQLS policy brief. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Eurofound (2018): Quality of life: Societal change and trust in institutions. Publications Office of the European Union, Luxembourg (megjelenés alatt).
- EQLS (2007–2016): European Quality of Life Surveys (EQLS). Eurofound, <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys>.
- Fukuyama, F. (1997): Bizalom. A társadalmi erények és a jólét megteremtése. Európa Kiadó, Budapest.
- Györfly Dóra (2017): Bizalom és pénzügyek. Válság és válságkezelés az Európai Unióban. Typotex, Budapest.
- Hosking, G. (2017): Trust in the trustworthy: a key to social cohesion? Megjelent: Prange-Gstöhl, H. (szerk.): Trust at Risk? Implications for EU Policies and Institutions, The Publication Office of the European Union, Luxemburg, 8–16. o.
- Keller Tamás (2014): Megfogyva bár, de törve... Mérsékelt javuló mutatók, súlyosan növekvő politikai polarizáltság a magyar értékrendszerben, változások 2009 és 2013 között Megjelent: Kolosi Tamás–Tóth István György (szerk.): Társadalmi riport, 2014. Tárki, Budapest, 373–403. o. <http://old.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b338.pdf>.
- Medve-Bálint Gergő–Boda Zsolt (2014): Ki szegényebb, jobban bízik? Az anyagi helyzet, a gazdasági fejlettség és a jövedelmi egyenlőtlenségek hatása az intézményi bizalomra Kelet-Közép-Európában, Socio.hu, 4. évf. 4. sz. 56–86. o. https://socio.hu/uploads/files/2014_4/4medve_boda.pdf.
- Murtin, F.–Fleischer, L.–Siegerink, V. (2018): Trust and its determinants: Evidence from the Trustlab experiment. OECD Statistics Working Paper Series No. 89. OECD Statistics and Data Directorate.
- Reszegi László–Juhász Péter (2017): Gátak a magyar vállalati növekedésben. Vezetéstudomány, 18. évf. 6–7. sz. 27–38. o.

TI (2007–2016): Korrupcióérzékelési index. Transparency International, Berlin, <https://transparency.hu/adatok-a-korrupcirol/korrupcio-erzekelesi-index/>.
Tyler, T. R. (1990): *Why People Obey the Law*. Yale University Press, New Haven.
Van der Meer, T. W. G. (2017): Political Trust and the “Crisis of Democracy”. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. <http://dx.doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.77>.

FÜGGELÉK

F1. táblázat. Intézményi bizalom változása Magyarországon társadalmi csoportonként, 2007, 2011, 2016

	Politikai intézményekbe vetett bizalom					Jogrendszerbe/rendőrségbe vetett bizalom				
	változás (százalék)					változás (százalék)				
	2007	2011	2016	2007– 2011	2011– 2016	2007	2011	2016	2007– 2011	2011– 2016
<i>Nem</i>										
Férfi	3,3	3,5	5,0	106	140	4,9	4,5	5,8	93	128
Nő	3,6	3,5	5,0	99	142	4,9	4,7	5,9	96	127
<i>Életkor</i>										
18–34	3,3	3,5	4,9	107	140	5,1	4,7	5,8	93	124
35–64	3,3	3,3	4,8	99	146	4,7	4,4	5,8	94	133
65+	4,2	4,2	5,5	101	131	5,2	5,0	6,1	96	121
<i>Iskolai végzettség</i>										
Érettségi alatt	3,4	3,4	4,9	101	145	4,8	4,5	5,8	93	129
Érettségi	3,5	3,5	5,2	101	148	4,9	4,5	5,9	93	131
Felsőfokú	4,0	4,1	5,1	102	125	5,2	5,1	6,2	99	120
<i>Munkaerőpiaci helyzet</i>										
Dolgozik	3,3	3,5	4,9	106	142	4,9	4,6	6,0	94	129
Nyugdíjas	3,9	3,9	5,2	100	134	5,0	4,8	5,9	96	123
Munkanélküli/inaktív	3,2	3,2	4,8	98	152	4,7	4,3	5,6	91	130
<i>Jövedelmei helyzet</i>										
Alsó kvartilis	3,1	3,1	4,6	97	150	4,5	4,4	5,7	97	131
Középső 50 százalék	3,3	3,6	5,2	107	145	4,7	4,6	5,9	98	128
Felső kvartilis	3,6	4,1	5,2	113	129	4,9	5,0	6,1	101	122

F1. táblázat folytatása

	Politikai intézményekbe vetett bizalom					Jogrendszerbe/rendőrségbe vetett bizalom				
				változás (százalék)					változás (százalék)	
	2007	2011	2016	2007– 2011	2011– 2016	2007	2011	2016	2007– 2011	2011– 2016
<i>Közszolgáltatások minőségével kapcsolatos percepció</i>										
Alacsony	2,3	2,4	2,8	105	118	3,8	3,5	3,9	93	113
Közepes	3,5	3,6	4,9	102	134	4,8	4,8	5,8	99	121
Magas	4,6	4,9	6,0	107	122	6,1	5,8	6,8	96	116
<i>Érzékelt társadalmi feszültség</i>										
Alacsony	4,4	4,6	5,6	105	121	5,9	5,5	6,6	94	120
Közepes	3,4	3,4	5,2	102	153	5,0	4,6	6,0	93	131
Magas	3,1	3,0	4,1	99	135	4,3	4,1	5,0	95	123

Forrás: saját számítás az EQLS 2007, 2011 és 2016-os hullámai alapján.

